لە یادی 20 ساڵەی ئەنفالدا ناڕەوایی و سووکایەتییەکان ڕیسوا دەکەین

لە 14 ی ئەپریلدا 20 ساڵ بەسەر تاوانی ژینۆسایدی ئەنفال تێدەپەڕێت، کەچی بەداخەوە ئەرك و پێداویستییەکان کە پەیوەندییان بە پرسی ژینۆسایدی ئەنفالەوە هەیە جێگەی نیگەرانی و بێزاری زۆرن. ئەو شتەکەمانەی تا ئێستا کراون زۆر نزمترن لە ئاستی پێویست، گەلێ پرسی گرنگ لەبیرکراون و جگەلەوەی سووکایەتی و پیشێلکاری ناوبەناو روودەدەن. کەسوکاری قوربانییان و پێداویستییە هەنووکەییەکانیان، باشترکردنی ژیانیان و پێویستبوونی قەرەبووی فرەلایەن هیچی ئەوتۆی بۆ نەکراوە. بڕیار و بەڵێنەکانی کۆنفرانسەکانی حکومەتی هەرێم تا ئێستا لە هاش و هوش تێنەپەڕیوون. زۆربەی گۆڕە بەکۆمەڵەکان لە بیابانی عێراقی عەرەبیدا بێخاوەن و بێناز کەوتوون، کەسوکاریان لە چاوەروانی خۆشەویستانیاندا بێ ئومێد کەوتوون و بەڵێنەکانی سەرۆکی هەرێم لە لە قسەکردن تێنەپەڕیوون. ئەنفالکراوە بێسەروشوێنەکان لە وڵاتانی عەرەبی کەس نەبۆتە خاوەنیان، دەسەڵاتی کوردی جگەلە پاسیڤی، لایەنگری لە هەڵوێستی وڵاتە عەرەبییەکان دەکات، بۆ نموونەسەبارەت بە کچە ئەنفالکراوە فرۆشراوەکان بە میسر، نوێنەری کورد لە میسر وەکو میسریەکان بەبێ بوونی لێکۆلینەوەی گونجاو بوونی کچی فرۆشراوی ئەنفالکراوی لە میسر ڕەتکردەوە. ڕێگەدان بە هاتنی تاریق هاشمی بۆ هەڵەبجە و داواکردنی ئازادکردنی سوڵتان هاشم یەکێ لە تاوانبارە سەرەکییەکانی ژینۆسایدی ئەنفال، راستەوخۆ سووکایەتی بوو بە قوربانییانی ژینۆساید کرا. بەکارهێنانی بەسەدان تەرمی ئەنفالەکان بۆ بەرژەوەندی ڕامیاریی عێراقچییانەی دەسەڵاتی کوردی بازرگانییەکی دیکەبوو بە قوربانیان کرا. دانی کەیسی ژینۆسایدی ئەنفال بە دادگایەکی عێراقی عەرەبی ناسەربەخۆ و لایەنگیر و بێتوانا ناڕەوایەتییەکی مێژووییە بەرامبەر بە قوربانییان، بەتایبەتی و نەتەوەی کورد بەگشتی کرا. دادگای عەرەبی عێراقی کە بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ بەرژەوەندی گەلی کوردستان نایەتەوە و لایەنگیرە، قانونەکەی بەپێی پرۆسەی ڕامیاری دروستکردنەوەی عێراق سنووری بۆ داندرا و بەرژەوەندی قوربانییان پشتگوێ خرا، کۆمەڵێ قانونی عێراقی ناگونجاوی گرتەخۆی، بەعەرەبکردنی نەکردە تاوانێکی دیاریکراو، بەزمانی عەرەبی بەڕێوەچوو، دادوەری عەرەب بۆ ئەنفال داندران، کۆمپانیا کیمیاوییەکان و بازرگانە ناعێراقییەکان لە دادگاییکردن پارێزران، هەروەکو لە ساڵی 1993 دا ڕژێمی عێراق و UN لەسەر دادگایی نەکردنی ئەو کۆمپانیایانە ڕێککەوتبوون. سکاڵاکاران و دیتەران زۆریان ڕێگەی بەشداریان نەدرایە و جوداکاریان بەرامبەر کرا. تاوانباران زۆربەیان پەنادران، پارێزران و نەدرانە دادگا.

بەرپرسانی سەر بە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە جیاتی بەتەنگەوەچوونی کەیسی ئەنفال و دادگاییکردنی تاوانباران بە هەموو جۆرەکانیەوە، هەڵسان بە پاراستنی هەموو جاشە تاوانبارەکان، پاکانەکردن بۆ تاوانبارانی وەکو وەفیق سامەرایی، نەزار خەزرەجی، سوڵتان هاشم و هی دیکە. ئێستاش بەرپرسانی کورد لە گەورەترین سکەندالی دەستێوەردان لە دادگادا بەپێی بەڵگەکان بەشدارن. ئەوە جگەلەوەی جیا لە هەموو نەتەوە ژینۆسایدکراوەکان، حکومەتی هەرێمی کوردستان نە دادگایەکی بۆ دادگایی تاوانباران لە کوردستاندا هەیە، نە لە پلانی دایە کارێکی ئەوها بە سیستەمی دادوەری لە کوردستاندا بسپێرێت.

وەکو بیندرا لەگەڵ دەستپێکردنی دادگایی دۆسیەی ئەنفالدا ئەمەریکاییەکان و دەسەڵاتدارانی عێراقی ناوبەناو دەستیان ناوەتە دادگاکە و کاریگەرییان لەسەر رەوتی دادگاکە کردووە، کە چەندین جار ناسەربەخۆیی دادگاکەیان لە لایەنی ڕامیاری، نەتەوەیی، ئێتنی و مەنتالی ئیسلامی و عەرەبیەوە سەلماندووە. دادگا کەیسی کەمواتای دوجەیلی پێش ژینۆسایدی ئەنفال خست، بەمجۆرە تیشکی خستەسەر ئەم تاوانە بچووکە و سەر سەدام حوسین لەم تاوانەدا، پاشان سەدام لەسەر ئەم کەیسە بەزوویی بڕیاری لەنێوبردنی درا و لە ڕێککەوتنێکی عەرەبی شیعە و ئەمەریکا میلیتسانە لە لایەن گروپی موقتەدا سەدر لەناوبردرا. تاوانباری سەرەکی ژینۆساید، قانونییانە لە تاوانی ئەنفال داماڵدرا و ڕزگارکرا. بەمجۆرە تاوانی ئەنفال خرایە ئەستۆی هەندێ بەرپرسی بەعس، بەمشێوەیە دەوڵەتی عێراق و سەرۆکەکەی کە سیمبۆلی دەوڵەتی عێراقە لە تاوانی ژینۆساید دوورخرانەوە.

لە کاتی دادگاییەکەدا سکاڵاکەران و دیتەرانی کورد مافی خۆیان نەدرایە، داواکاری گشتی لاواز بوو و لایەنگیری لەو ڕوانگانەی ئاماژەیان بۆ کرا، پێوەدیار بوو، دادوەر عەبدوڵلا عامری لاینەگیری سەدام و بەعسییەکان بوو، عێراقچیەتی و عەرەبچێتی ڕاشکاوانەپێوەدیار بوو، بۆیە گەلێ دووانی لەم ڕوانگەیە دا. هتد.

پاش ئەوەی سێ تاوانباری ئەنفال (تاهیر تۆفیق یوسف عانی، سابیر عەبدولعەزیز حوسێن دوری، فەرحان موتلەگ ساڵح جبوری) بە واستە و بەرتیل یەکیان (تاهیر توفیق عانی) ئازاد کرا، دووانیان لە سزای کوشتن ڕزگارکران، دوا سکەندالی دەستێوەردان لە دادگادا هەوڵی ڕزگارکردنی تاوانبارانی ئەنفالچی سوڵتان هاشم و حوسێن ڕەشیدە. بەپێی خودی قانونی دادگای عێراقی دەبوایە لە 4 ئۆکتۆبەری ساڵی 2007 ئەو تاوانبارانە لەگەڵ تاوانبار عەلی کیمیاوی سزاکەیان جێبەجێ بکرێت و هیچ دەسەڵاتێك ناتوانێ ئەم بڕیارە بگۆڕێت. بەڵام بەرژەوەندی ڕامیاریی عێراق و دەسەڵاتدارانی عێراق بە تایبەتی ئەمەریکاییەکان، عەرەبی سوننە و بەرپرسانی دەسەڵاتی کوردی ئەوە دەخوازێ سوڵتان هاشم و حوسێن ڕەشید دەرباز بکرێن، بۆیە هەوڵی دەستکاری بڕیاری کۆتایی دادگا تائێستا بەردەوامە و نازاندرێ ئاکام بەچی دەگات. ئەوا شەش مانگ بەسەر دواکاتی جێبەجێکردنی سزاکە تێدەپەڕێ.

ئەو کارە سووکایەتی ڕاستەوخۆیە بە نەتەوەی کورد بەگشتی و کەسوکاری قوربانیان بەتایبەتی، جێگەی سەرنجە تا ئێستا لە فەرهەنگی هیچ نەتەوەیەکی ژینۆسایدکراو نەبیندراوە، سەرکردەی گەلی ژینۆسایدکراو هەوڵی ڕزگارکردنی تاوانبارانی ژینۆساید بدات، بۆیە ئەگەر ئەمەریکایی و عەرەب لە پێناوی بەرژەوەندی ناسیۆنالیستانەی خۆیاندا ناڕەوایەتی بەرامبەر بە گەلی ژینۆسایدکراوی کورد دەکەن، هەر بەرپرسێکی کورد لەم کارەدا بەشدار بێت، کارێکی دژ بە بەرژەوەندی گەلی کورد دەکات، سووکایەتی بە قوربانییانی ژینۆسایدی ئەنفال دەکات، دەیسەلمێنێ کە باکی بە گەلی ژینۆسایدکراوی کورد نییە، بۆیە جێگای ڕیسوایی و نەفرەت لێکردنە.

ناوەندی چاك بەر لە دامەزراندنی دادگاکە ئاماژەی بە پێویستبوونی دادگایەکی بێلایەنی نێونەتەوەیی بۆ تاوانەکانی دژی گەلی کورد کرد، بەڵام بەداخەوە دەسەڵاتداران نە گوێیان بە داواکەی ناوەندی چاك و نە بە بەرژەوەندی گەلی کورد دا. ئەوەی ڕوویان دا و ڕوو دەدەن، بۆنموونە: دواخستنی دۆسیەی هەڵەبجە وێڕای شاردنەوەی گەلێك لە فاکتەرەکان لەم دۆسییەیەدا، دواخستنی دۆسیەی بارزانییەکان، تێکەڵکردنی ئەو تاوانانە لەگەڵ تاوانە عەرەبی و عێراقییەکانی دیکە و بە عێراقیکردنی ئەو تاوانانە، سکەندال و ناڕەوایەتییەکانی دادگا و دەسەڵاتی عێراقی، سەلماندنی دیسان قوربانی بوونی گەلی کورد لە پرۆسەی عێراقی دوای سەدام دەسەلمێنن.

جگەلەو ناڕەوایەتییانە، دەبوایە تائێستا دەوڵەتی عێراق لەسەر ژینۆسایدی ئەنفال داوای لێبووردن لە نەتەوەی کورد بکات، چونکە دەوڵەتی عێراق وەکو دامەزراو لە تاوانەکەدا تاوانبارە، هەروەکو چۆن ئەڵمانیا وەکو دەوڵەت لە ژینۆسایدی جووەکان تاوانبارە و سەرۆکەکانی ئەڵمانیا ناچارن دەبێ داوای لێبووردن لەگەلی جوو بکەن. بۆیە لەسەر حکومەتی عێراقە ئەمڕۆ و لە داهاتوودا داوای لێبوردن لە نەتەوەی کورد بکەن، ئەو دەسەڵاتدارانە هەر کێ بن و سەر بە هەر نەتەوەیەك بن.

لە کاتێکدا ناوەندی چاك پشتگیری تەواوی داواکارییەکانی کەسوکاری قوربانییانی ژینۆسایدی ئەنفال دەکات، داوا دەکات پێداویستیەکانی پەیوەستدار بە ئەنفال جێبەجێبکرێن و جەخت لەسەر ئەو داوایانەی خوارەوە بەتایبەتی دەکاتەوە:

– دەستێوەردان لە کاروباری دادگا بووەستێندرێت و چیتر سووکایەتی بە گەلی کورد نەکرێت.

– دەبێ حکومەتی هەرێمی کوردستان چیتر چاو لە ناڕەوایەتییەکان نەپۆشێ، هەڵوێستی هەبێت و ریسوای دەستێوەردان لە کاروباری دادگا بکات.

– بەرپرسە کوردەکان ئەوانەی هەوڵی رزگارکردنی تاوانباران دەدەن بەتاوانی ناپاکی نیشتیمانی بدرێنە دادگا.

– هەموو جاشە تاوانبارەکانی بەشداربوو لە تاوانی ئەنفالدا بەبێ جیاوازی بدرێنە دادگا.

– تاوانبارانی دیکەی ئەنفال وەکو وەفیق سامەرایی، نەزار خەزرەجی و نمونەی ئەوان لە ئەفسەرانی ئەنفالچی بدرێنە دادگا.

– تیمی تایبەتی شارەزا و پێکهاتوو لە شارەزایانی جیهانی و کورد بۆ دۆزینەوە و لێکۆڵینەوە لەسەر گۆڕە بەکۆمەڵەکان دروست بکرێت و دەستبەکار بن.

– مۆنەمێنتێك بۆ تاوانی ئەنفال لەو شوێنەی کە زۆرترین قوربانیان داوە دروست بکرێت، هەر لەوێدا مۆزەخانەیەك بۆ ژینۆسایدی ئەنفال بکرێتەوە کە تیایدا پێشانگا، گوزارشتی قوربانیان، هەروەها زۆرترین کەرستە و شمەك و دەکومێنتی تاوانەکە لەخۆی بگرێت.

– کەسوکاری قوربانیان و هەموو ناوچەکانی کە لە کوردستان دابڕێندراون و دەکەونە چوارچێوەی مادەی 140، قەربووی فرەلایەنیان بکرێتەوە، پێداویستیەکانی ژیانیان بۆ دابین بکرێت، ناوچەکانیش بخرێنەوە سەر کوردستان و دابینی پارێزگاریی تەواو بۆ مسۆگەرکردنی ئاسایشی دانیشتوانانی بکرێت.

– دەبێ دەوڵەتی عێراق لەسەر ژینۆسایدی ئەنفال، داوای لێبووردن لە گەلی کورد بکات، هەر بیانوویەك بۆ نەکردنی ئەوە، واتای نکۆڵیکردنە لە تاوانباریی عێراق لە ژینۆسایدی ئەنفالدا.

– قەرەبووی فرەلایەنی قوربانییان بەگشتی بکرێتەوە ژیانی ئاسایی رۆژانەیان باش بکرێت.

– دوای ئەو سووکایەتی و سکاندالانەی ڕوویاندا، بۆئەوەی چیتر ناڕەوایەتی بەرامبەر بە کورد نەکرێت، پێویستە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەسەر تاوانەکانی کە لە لایەن عێراقەوە دژ بە کورد کراون داوای دادگاییکردنی تاوانبارن لە دادگایەکی نێونەتەوەیی بکات.

– دەبێ حکومەتی هەرێمی کوردستان دادگای تایبەت و بێلایەنی خۆی بۆ دادگایی تاوانبارانی ئەنفال لە باشووری کوردستاندا هەبێت. بۆ مسۆگەرکردنی سەربەخۆیی دادگاکە، پێویستە دادگاکە بخرێتە ژێر چاودێری UN یا دەزگایەکی قانونی نێونەتەوەیی، دادوەر و شارەزای بیانی و بێلایەن کاریگەرانە لە پرۆسەی دادگاییەکەدا بەشداربن.

– ڕێگا بدرێت ڕێکخراوەکانی ئەنفال و هەڵەبجە دژ بە ژینۆسایدی کورد، بە شێوەیەکی فەرمی چاودێری پرۆسەی دادگاییکردنی تاوانباران، قەرەبووکردنەوەی کەسوکاری قوربانییان بکەن و بۆ ئەو مەبەستە کۆمیتەیەك لە نوێنەرانی ڕێکخراوەکانی ئەنفال و ژینۆساید دروست بکرێت.

دێوەزمەی ئەنفالچییەکان

عەباس نادر

ئەی پیرێژنی کوڕ لێ ونبوو ، وەرە بامن و تۆ لەم یادە نەگریسەدا تێر تێر بگرین ، فرمێسکیشمان نەسڕین هەتا دەمرین، تۆ بۆ کوڕە تاقانەو خێر لە خۆنەدیوەکەت ، منیش بۆ بێ پەروایی زەمەنی دوای کوڕەبێ باوکە هەتیوەکەت.. .. مەبەستم بۆ زەمەنی جودایی ئاسمان و ڕێسمانی ژینی رۆژانەی تۆ، بۆ هەواو هەوەسی ئەنفالچییەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ ،بۆزەمەنی خانووە کەپرەکەی تۆ، بۆ باڵەخانەی جاشەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ ، بۆ سپێتی کەزی و بسکی تۆ ، بۆسمێڵ رەشی بەعسیەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ ، بۆ پشت چەمانەوەو قەمبووری تۆ ، بۆ قیت و قۆزی رەفیق حزبیەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ ، بۆ بە ئابڕوویی و بە شەرەفی تۆ ، بۆ بێ ناموسی و گەوادی مخابەراتەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ .
داپیرە گیان وەختە منیش بگەمە ئەو باوەڕەی شەوەکانی زستانی دوێنێ زۆر گەرمتر بوون لە ڕۆژەکانی بەهاری ئێستا ، خۆ هەرنا " ئێمە ئاوازمان لەکەلی خۆمان دەخوێند و ئەوانیش لەکەلی خۆیان ،بەڵام ئیمڕۆ ئەوان بەڕووکەش لەکەلی ئێمە دەخوێنن ، ئێمەش کەلێکمان نەماوە ئاوازی تێ بخوێنین .
داپیرە گیان منیش وەك تۆ چاوم دەچێتە پشت سەرم ، دوای حەڤدە ساڵ لە ڕاپەڕین و پێنج ساڵ لە ڕووخانی ڕژێم کۆنە جاشێکی بە بەرگی پێشمەرگەوە دەبینم ، یان ئەنفالچییەکی بە لێپرسراوی لە وەزارەتی ئەنفال و شەهیدانەوە دەبینم ، یان کۆنە بەعسییەکی بە لێپرسراوی لە پەرلەمانەوە دەبینم ، یان موخابەراتێك بە سەرپەرشت لەیادی کیمیا بارانەوە دەبینم ، یان سەرکردەکان لەماڵی کۆنە ئەمن و ئەنفالچیەکانەوە دەبینم .